

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİNDE TARIMIN ÖRGÜTLENME DESENİ VE TARIMSAL KOOPERATİFLER*

Murat YERCAN¹

ÖZET

Avrupa Birliği(AB) ile müzakere sürecinde en önemli konuların başında Tarım sektörü gelmektedir. Türkiye'de tarım sektörünün çözülmesi gerekli sorunlarının başında da üretici örgütlerinin durumu yer almaktadır. Avrupa Birliği üyelerinin ve Türkiye Tarım sektörünün örgütlenme deseninde, örgüt yelpazesinin çok geniş olduğu görülmektedir. Ancak, Türkiye'de tarım sektöründe mevcut organizasyon modellerinin yeterli ölçüde etkin olmadıkları ve mevcut organizasyonlar açısından bir kavram karmaşasının olduğu söylenebilir.

Bu çalışma ile, Avrupa Birliğinde Tarım sektörünün genel örgütlenme deseni verilmeye çalışılmış ve bazı ülkelerdeki örgütlenme yapısı detaylı olarak ele alınmıştır. Bunlardan yararlanarak, Türkiye'deki örgütlenme deseni verilerek, tarım üreticisinin örgütlenmesinde yaşanan sorunlar ortaya konulmuş, AB üyeliği sürecinde bu konuda alınması gerekli önlemler sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal Örgütler, Tarımsal Kooperatifler, Türkiye, Avrupa Birliği

Cooperation Pattern of Turkish and European Union Agriculture and Agricultural Cooperatives

ABSTRACT

Agricultural sector is the most important sector between Turkey and EU in the negotiation process. The problem, which is needed to be solved, is relating with the situation of farmer organizations in Turkish agriculture. Both, in Turkey and EU covers so wided perspectives of farmer organizations. But, especially in Turkey, It could be said that this organizations aren't effective and there are some complexity on their values.

In this paper, general outlook of agricultural organisation models are tried to explain in EU and more detailed information for the some member countries are examined. The features of organisations in Turkish agriculture and faced problems needed to be solved and some precautions are listed in the light of cooperation in EU agriculture.

Key Words: Agricultural Organisations, Agricultural Cooperatives, Turkey, European Union

1.GİRİŞ

Türkiye'nin Avrupa Birliği(AB) üyeliği için çalışmaların bütün hızı ile devam ettiği son günlerde uyum sürecinde yapılması gerekenler ve alınması gerekli tedbirler her platformda tartışılmakta ve çoğu zamanda ülkenin gündemini oluşturmaktadır.

Uyum sürecinde en tartışmalı konunun tarım sektörü olacağı söylenirken, tarım sektörü içinde de en önemli görülen hususların başında tarımda örgütlenme

gelmektedir. Tarımda Örgütlenme her boyutu ile incelenmesi gereken bir konu olup, sadece çiftçinin ekonomik örgütlenmesini değil, mesleki örgütlenmesini de kapsamaktadır.

Bu çalışma ile, önce Türkiye'deki tarım sektöründe örgütlenme deseni (kamu örgütlenmesi ve üretici örgütlenmesi) ayrıntılı olarak ortaya konulmaya çalışılmış ve sonra da, AB üyesi bazı ülkelerdeki örgütlenme deseni incelenerek, ülkemizde bunlara uyum açısından alınması gerekli tedbirler üzerinde durulmuştur.

* Bu bildirinin bir bölümü, 3 Haziran 2005 tarihinde ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü ve KöyKoop Merkez Birliği tarafından düzenlenen "AB Müzakere Sürecinde ve Üyelik Koşullarında Tarımda Örgütlenme" Panelinde sunulmuştur.

¹ Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyesi. 35100 Bornova-İZMİR.

2.TÜRK TARIMINDA ÖRGÜTLENME

Türk tarımında örgütlenme incelenirken; kamu örgütlenmesi ve üretici örgütlenmesi olarak iki ana başlık altında ele alınmıştır. Burada kamu örgütlenmesi ile anlatılmaya çalışılan, Devletin tarım sektöründeki örgütlenmesidir. Ancak, bu konu çalışmanın temel amacını oluşturmayıp, bu alandaki örgütlenmeden sadece başlıklar ile bahsedilmiştir. Bu çalışmanın anahatlarını üreticinin mesleki ve ekonomik örgütlenmesi oluşturmaktadır.

Şekil 1 den de izlenebileceği gibi, mesleki örgütlenme; Ziraat Odaları, Çiftçi Birlik ve Dernekleri, Sendikalardan oluşmaktadır. Üretici örgütlenmesinin ikinci ayağını ise, çok daha önemli olduğu düşünülen ekonomik örgütlenme oluşturmaktadır. Ekonomik örgütlenme içinde de; Tarımsal Kooperatifler, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri, Sulama Birlikleri ve Yetiştiricileri Birlikleri ve Üretici Birlikleri yer almaktadır.

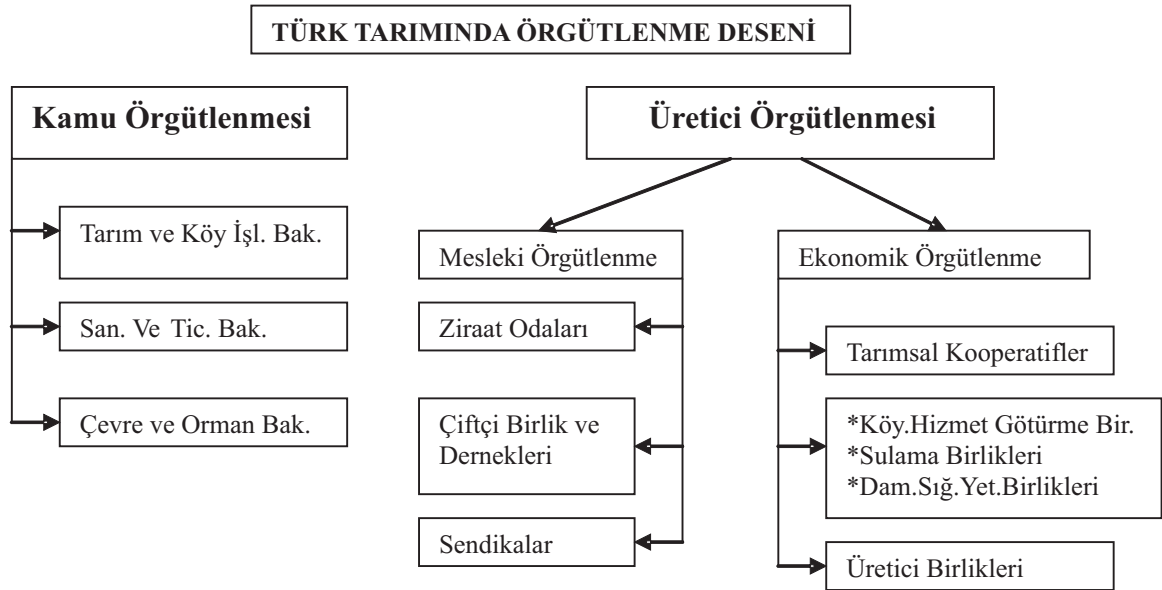
Çalışmada yukarıda belirtilen tüm örgüt modellerine değinilmiş, ancak, tarımsal kooperatifler ve Üretici Birlikleri konusuna daha ayrıntılı yer verilmiştir. Çünkü, uyum aşamasında asıl üzerinde durulması gereken örgüt modeli bu iki tip örgüt modelidir.

2.1.Kamu Örgütlenmesi

Devlet, esas itibariyle tarım sektöründe 'Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı' ile hizmet vermektedir. 1991 yılında çıkarılan 20955 sayılı KHK ile Bakanlık Teşkilatının ana hizmet birimleri; Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Daire Başkanlığı ile beş alanda hizmet vermektedir. Taşrada ise Tarım İl ve İlçe Müdürlükleri düzeyine kadar örgütlenmiş durumdadır. 1000 köye 1000 Ziraat Mühendisi uygulaması ile de hizmet ağını daha etkin hale sokma çabası içerisinde (www.tarim.gov.tr- 18.01.2006).

Bunun yanında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Çevre ve Orman Bakanlığı da tarım sektöründe bir çok önemli görevler üstlenmektedir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin kuruluş ve denetleme faaliyetleri ile ilgilenmektedir. Çevre ve Orman Bakanlığında OR-KÖY Genel Müdürlüğü ile Orman köylerinin kalkındırılması ve bir çok Orman köyü kalkındırma kooperatiflerinin desteklenmesinde de önemli görevler üstlenmektedir.

Şekil 1: Türk Tarımında Örgütlenmenin Genel Görünümü

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.2.Üretici Örgütlenmesi

2.2.1.Mesleki Örgütlenme

2.2.1.1.Ziraat Odaları

1957 yılında çıkarılan 6964 sayılı kanuna göre kurulmuşlardır. Kanununun 1971 ve 2004 yıllarında çıkarılan bazı kanunlarla ilgili maddeleri değişikliğe uğramıştır. Ziraat Odaları; çiftçi kütüklerinin tutulması, bazı girdilerin pazarlanması, tarım makinelerinin kayıt ve tescilinin yapılması, tarım kurslarının düzenlenmesi, tarımla ilgili toplantı ve konferansların düzenlenmesi gibi konularda faaliyette bulunmaktadır. 2004 yılında çıkarılan 5234 sayılı kanun ile Ziraat Odalarına bütçe imkanlarına bağlı olarak; ziraat ile ilgili laboratuvarlar, bitki hastalıkları ile mücadele, ilaçlama yerleri kurma ve zirai ilaç, veteriner ilaçları, gübre, tohum gibi girdi satış yerleri ve çiftçi danışmanlık merkezleri oluşturma yetkisi verilmiştir. Ziraat Odaları ülke düzeyinde örgütlenmişler ve üst birliklerini kurmuşlardır. Türkiye Ziraat Odaları Birliğinin görevleri ise tarım politikasının yapılmasında ve uygulanmasında bir baskı grubu oluşturmaktır. Halen 600 adet Ziraat Odası yaklaşık 4 milyon üyesi ile, ilçe ve illerde, örgütlenmiş durumdadır. 2500 den fazla kişiyi de istihdam etmektedir (www.tzob.org.tr-15.02.2006).

2.2.1.2.Çiftçi Birlik ve Dernekleri

Dernekler yasasına göre kurulmuş olan sivil toplum örgütleridirler. Bölge ve ürün bazında kuruldukları gibi meslek adları ile de kurulmaktadır. Bunlardan en önemlileri; Manisa Bağcılar Derneği, Ege Bölgesi Süt Hayvancılığı ve Süt Üreticileri Derneği, Ege Çiftçiler Derneği, Adana Çiftçiler Derneği, Muz Üreticileri Derneği (Muz-Der) gibi.

Bu örgütler daha çok teknik konularda üyelerine bilgi aktarımında bulunmak ve üyeleri arasında görüş alışverişinde bulunmak, mesleğin menfaatlerini korumak için kamu oyu oluşturma faaliyetlerinde bulunmak gibi faaliyetler üstlenmektedirler.

2.2.1.3.Sendikalar

Ülkemizde TÜRK-İŞ ve HAK-İŞ'e bağlı tarım ve orman işçileri sendikaları

mevcuttur. TÜRK-İŞ'e bağlı olarak faaliyet gösteren Tarım-İş sendikası 41046 üye ile ve Orman-İş Sendikası ise 75590 üyesi ile faaliyette bulunmaktadır (www.Turkis.org.tr-25.01.2006). HAK-İŞ'e bağlı olarak faaliyet gösteren Öz-Tarım İş ve 18030 üyesi ile de Tarım Orman İş Sendikası bulunmaktadır (www.Hakis.org.tr-25.01.2006). Bu sendikaların işçi üyeleri devlet ve özel sektör, tarım ve orman işletmelerinde çalışan üyelere olmaktadır.

Ayrıca; Ege Bölgesinde çiftçi düzeyinde Tütün Üreticileri Sendikası(Tütün-Sen), Üzüm Üreticileri Sendikası(Üzüm-Sen), ve Karadeniz Bölgesinde ise Fındık Üreticileri Sendikası (Fındık-Sen), Trakya'da; Hububat Üreticileri Sendikası(Hububat-Sen), Hayvan Yetiştiricileri Sendikası ve Ayçiçek Üreticileri Sendikası(Ayçiçek-Sen) mevcuttur. Bu sendikalar daha çok sözleşmeli tarımda sanayiciye karşı taraf oluşturmada görev almak için kurulmuşlardır. Bu sendikalar halen çiftçi sendikaları konfederasyonunu kurmak için çalışmaktadırlar (www.sendika.org-25.01.2006).

2.2.2.Ekonomik Örgütlenme

2.2.2.1.Tarımsal Kooperatifler

Türkiye'de, tarım sektörü içindeki ekonomik örgütlenmenin en büyük ağırlığını tarımsal kooperatifler taşımaktadır. Bugün ülkemizde tarım kesiminde hizmet veren kooperatifler dört farklı yasa ile kurulup, yönetilmektedir. Bunlardan; **Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri** ülkenin tarımında ve tarımsal ticaretinde büyük öneme sahip olan kooperatiflerdir. Halen 333 birim kooperatife üye 17 kooperatif üst birliğinde örgütlenmişlerdir. Bu üst birlikler; TARIŞ(Pamuk, zeytinyağı, İncir,Üzüm konusunda dört birlik), FİSKOBİRLİK, ÇUKOBİRLİK, KOZABİRLİK, ANTBİRLİK, MARMARABİRLİK, GÜLBİRLİK, TRAKYABİRLİK, KARADENİZBİRLİK, KAYISIBİRLİK, GÜNEYDOĞUBİRLİK, TASKOBİRLİK, TİFTİKBİRLİK ve GAPBİRLİK tir

(www.sanayi.gov.tr-28.02.2006). Birim kooperatiflere ortak toplam 750 000 civarında çiftçi mevcuttur. Çalıştıkları ürünler itibariyle bir çoğu kendi sanayiilerini kurmuşlardır. 2000 yılında çıkarılan 4572 sayılı kanun ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve diğer bakanlıklarla olan organik bağı eskisine göre zayıflamıştır. Ancak, bazı önemli kararların alınması aşamasında, örneğin; anasözleşme değişikliği, yatırım yapma serbestisi halen ilgili bakanlık onayına bağlıdır. Bu kooperatifler, halen siyasi iktidarın özellikle genel kurulların toplanması, yönetim kurullarının oluşturulması yönünde yaptığı baskı altındadır. Bu ise özerkliğe gölge düşürücü bir durumdur. Bir başka önemli değişiklikte, bu kanun ile tarım satış kooperatiflerine kendi şirketlerini kurma serbestisi getirilmiştir. Örneğin, TARIŞ, Zeytin ve Zeytinyağ Tarım Satış Kooperatiflerinin bir şirketi olan Zeytin AŞ, TARIŞ'e ürün pazarlaması aşamasında çok büyük kazanımlar sağlamıştır. Bunun yanında, GÜLBİRLİĞİN bakım ürünleri konusunda kendi markasını oluşturması da, bu anlamda son derece olumlu bir gelişmedir.

Diğer bir kooperatif grubunu ise, **Tarım Kredi Kooperatifleri** oluşturmaktadır. Bu kooperatifler yasal güçlerini 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunundan almaktadırlar. Daha sonraki yıllarda çıkarılan 237, 3223 ve 553 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameler ile mevzuata gerekli düzenlemeler yapılarak kooperatifler büyük ölçüde demokratik bir yapıya kavuşturulmuştur. Tarım kredi kooperatifleri, günümüzde 1 988 birim kooperatif ve 1.5 milyona yaklaşan çiftçi ortağı ile Ülke tarımı ve ticaretinde önemli konumdadır. Bu kooperatifler onaltı bölge

birliği ve merkez birliği şeklinde üst örgütlenmeye gitmişlerdir. Yaklaşık 30 bin köye hizmet götürmektedir. (Www.tarimkredi.org.tr-15.02.2006).

Tarım Kredi Kooperatiflerinin özkaynak-kredi ilişkisine baktığımızda, 2000 li yıllara doğru %10-20 olan kredilerdeki özkaynak oranının, 2004 yılında olumlu bir şekilde yükselerek %89,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu ise, son derece iyi bir gelişmedir(Tanrıvermiş ve Demir, 2005, s.158).

Tarım Kredi Kooperatifleri orta vadede mevduat toplayabilecek şekilde yeniden örgütlenmelidir. Şu andaki alt yapısı bunu kısa sürede uygulayabilecek durumdadır.

Türkiye'de diğer bir kooperatif grubu ise, **Diğer Tarımsal Kooperatifler** olarak nitelendirdiğimiz **Pancar Kooperatifleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri, Su Ürünleri Kooperatifleri ve Yaş Meyve Sebze Kooperatifleri** oluşturmaktadır. Bu kooperatifler 1163 sayılı Genel Kooperatifler yasasına tabidirler. Bunlarla ilgili ayrıntılı bilgi Tablo 1 de verilmektedir.

2.2.2.2.Köylere Hizmet Götürme Bitlikleri, Sulama Birlikleri ve Yetiştirici Birlikleri

Yasal gücünü 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu, 1580 sayılı Belediyeler Kanunu ve 442 sayılı Köy Kanunundan almakta idi. **Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin** temel amacı, kırsal kesimdeki alt yapı yetersizliklerini gidermek olmasına rağmen, tarımsal üretim ile ilgili bir çok alanda da faaliyette bulunmaktadırlar. Bu durum en azından 2005 yılında çıkarılan 5355 sayılı kanun çıkarılıncaya kadar böyleydi. Ancak, 26.05.2005 yılında çıkarılan 5355 sayılı

Tablo 1: Türkiye'de Genel Kooperatifçilik Yasasına Göre Faaliyette Bulunan Kooperatifler(2007)

Kooperatif Türü	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	Birlik Sayısı	Merkez Birliği Sayısı
Pancar Ekiciler	31	1 583 458	-	1
Su Ürünleri	504	27 087	13	1
Sulama	2 378	282 600	11	1
Tarımsal Kalkınma	7170	777 456	81	4

Kaynak: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Kayıtları.(04.2007 tarihinde alınmıştır)

Mahalli İdare Birlikleri Kanunu ile Köylere Hizmet Götürme Birliklerine yeni düzenlemeler getirilmiş ve bu birliklerin tarımsal ürünlerin üretimi ve pazarlanması ile ilgili bağlantıları kalmamış ve yasaklanmıştır. Bu birliklerin sadece köylere ait hizmetlerin yürütülmesinde görev almaları zorunluluğu getirilmiş ve bütçesinin de İl Özel İdare kaynaklarından sağlanması öngörülmüştür. Yine 2005 yılında çıkarılan 5445 sayılı kanun ile de 5355 sayılı kanunun bazı maddeleri değişikliğe uğramıştır. Bu kanun ile söz konusu birliklere sadece pazarlama yasağı getirilmiş ve tarım ürünlerinin üretilmesi konusundaki faaliyetlerinin önü açılmıştır. Bu değişiklik ile ne yapılmak istendiğini anlamak zordur. Tarım ürünlerinin üretimi ile ilgilenecek bir birliğin pazarlama konusunda yasağa tabi tutulması bir handikaptır.

Sulama birlikleri de DSİ nin sulama işletmeciliğini devrettiği organizasyon modelleridir. DSİ bugün sulama tesislerinin çok büyük bir bölümünü başta sulama birlikleri olmak üzere devretmiştir. Sulama Birlikleri de yasal gücünü Köylere Hizmet Götürme Birliklerinde bahsettiğimiz kanunlardan almakta idi. Ancak, şu anda sulama birliklerinin bu kanunlarla bir ilişkileri kalmamıştır. 26.05.2005 tarihine kadar Sulama Birliklerinin demokratik çiftçi organizasyonu olmama özelliği bir miktar değişikliğe uğramıştır. Yeni çıkarılan 5355 sayılı kanun ile Sulama Birliklerinin Meclislerinde tüzükte gösterilen sayıda seçilecek çiftçilerin bulunması, birliklerin eskiye göre daha demokratik bir yapıya kavuşacaklarını göstermektedir.

Yetiştiricileri Birlikleri de, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından çıkarılmış bir yönetmelik uyarınca kurulmaktadır. Temel amacı, hayvan yetiştiricilerinin kendi aralarında örgütlenerek üstün verimli ırkların yetiştirilmelerinin sağlanmasıdır. Bunu yaparken; soy kütüğü ve verim kayıtlarının tutulması, hayvan sağlığı hizmetlerinin yürütülmesi, sigorta işlemlerinin yapılması, girdilerin sağlanması hizmetlerini yürütmektedir. Bugün 60 adet damızlık sığır

yetiştiricileri birliği ve 68 adet arı yetiştiricileri birliği mevcut olup, damızlık sığır yetiştiricileri birlikleri de kendi aralarında örgütlenerek Merkez birliklerini kurmuşlardır (www.dsymb.org.tr-25.01.2006). Bu birliklerin faaliyetleri incelendiğinde AB ülkelerindeki benzer organizasyonlarla eş değer fonksiyonlara sahip oldukları görülmektedir.

2.2.2.3. Üretici Birlikleri

2004 yılının Haziran ayında çıkarılan 5200 sayılı Yasa ve 2005 yılı başında çıkarılan yönetmelik ile Tarımsal Üretici Birliklerinin kurulmasına izin verilmektedir. Bu birliklerin ürün veya ürün grubu bazında, İlçe düzeyinde kurulması öngörülmüştür. Üretici Birliklerinin kurulmalarını gerektiren hususların başında AB uyum yasaları ve müktesabatının geldiği bilinmektedir. 2007 yılının ilk ayları itibarıyla Ülkemizde; Meyve, Sebze- Süs Bitkileri, Hayvansal Üretim, Tarla Bitkileri ve Su Ürünleri alanında faaliyet gösterecek olan 343 adet üretici birliği kurulmuştur. Bunların üye sayısında 21792 (www.tarim.gov.tr-02.04.2007).

5200 sayılı yasa ile tarımsal üretici birliklerine; taşınır ve taşınmaz mal edinmeleri ve kendi mülkiyetine almamak koşulu ile iç ve dış pazarlara ürün sevk etmeleri ve bunlar üzerinden belirli oranda hizmet payı almaları yetkisi verilmiştir. Bu yetkiler, birliklerin çok net olmasa da ticaret yapabilecekleri anlamına gelmektedir. Aslında kanunda bu konuda belirsizlikler vardır. Kanun üretici birliklerinin net olarak ticaret yapıp/yapamayacaklarını belirtmemektedir. 5200 sayılı kanun ile kooperatiflere alternatif örgütler oluşturulmadığı imajını güçlendirmek için, bazı konularda dernekler yasasına atıfta bulunularak kooperatif-dernek yapısına uygun bir örgüt modeli oluşturulmaya çalışılmıştır.

AB, meyve-sebze ortak pazar organizasyonu çerçevesinde birçok düzenlemeyi üretici organizasyonları aracılığı ile yapmaktadır. Bu nedenle

Türkiye'de de Üretici Birliklerinin bir çok politikanın uygulanmasında bir araç olarak kullanılması istenmektedir. Ancak, kooperatifçiliğin önündeki engeller kaldırılmadan, birliklerin kurulup, gelişmesinin mümkün olamayacağı söylenebilir.

Ülkemizde bir çok üründe çok geniş üretici kitlesine hitap eden, pazarın büyük bir kısmını elinde tutabilen kooperatif ve üst birliklerinin ortak piyasa düzenlerinin uygulanmasında kullanılması, yeni bir örgüt modelinin kurdurulmaya çalışılmasından daha akılcı bir yaklaşımdır. Ülkemizde bazı ürünler için üretici organizasyonları hazırır. Örneğin, TARİŞ, ÇUKOBİRLİK, TRAKYABİRLİK, MARMARABİRLİK, KOZABİRLİK, KARADENİZBİRLİK, FİSKOBİRLİK gibi. Ancak, diğer ürünler açısından, örneğin, Tahıllar, pirinç, patates, meyve-sebze grubu ürünlerinde örgütlenme açısından bir boşluk söz konusudur. Bu nedenle, üretici birlikleri tarım satış kooperatiflerinin bulunmadığı alanlarda kurdurulmalıdır. Aksi halde, birliklerin görevlerinden bazıları tarım kooperatiflerine de verilmiş olup, uygulamada bu alanda aynı ürün veya ürün gruplarında kurulacak birliklerle, mevcut kooperatifler arasında rekabet yaşanacaktır (Demirci ve Tanrıvermiş, 2005, s.54). Bu hali ile, 5200 sayılı tarım sektöründe karmaşa yaratmanın ötesinde derde deva olacak örgüt modeli olduğunu söylemek zordur.

3.AVRUPA BİRLİĞİN'DE TARIMSAL ÖRGÜTLENMENİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

AB'ye üye her ülkenin kendine göre bir tarımsal örgütlenme yapısı söz konusudur. Dolayısıyla her ülkeye uygulanacak tek bir örnek örgütlenme modeli de bulunmamaktadır. AB ülkelerinin kendi içinde, kendi koşullarına uygun örgüt tipleri ve bunların katılımı ile oluşmuş üst örgütlenme kurumları çeşitli işlevleri görmektedirler (Şekil 2).

Üye ülkelerde mevcut kooperatif üst örgütlerinin katılımı ile yapılanmış bulunan

COGECA (AB Tarımsal Kooperatifler Genel Konfederasyonu) AB bünyesinde Kooperatiflerin üst birliğidir. 27 farklı ülkeden (Üye ve aday ülkelerden) 39 üst kooperatif organizasyonu üyesi bulunmaktadır. COGECA kendi özel konularını, lobi faaliyetleri yaparak Avrupa Komisyonunda, Bakanlar Konseyinde, Avrupa Paramentosunda, Ekonomik ve Sosyal Komitede ve Bölgesel Komitede sunar ve tartışılmasını sağlar (www.cogeca.be-18.02.2006).

COGECA, kooperatifler ve tarım ile ilgili topluluk politikalarının geliştirilmesi ve hazırlanmasında taraf oluşturmaktadır. COGECA, kooperatifler arası ilişkilerin geliştirilmesi faaliyetlerinde bulunmakta, kooperatiflerle ilgili istatistikler tutmakta, kooperatifçilik ile ilgili çalışmalar (vergilendirme, kooperatif hukuku, kooperatif eğitimi) yapmakta ve sempozyumlar düzenlemektedir.

AB bünyesindeki diğer bir çiftçi örgütü ise COPA'dır (AB Tarımsal Organizasyonlar Komitesi). 25 ülkeden toplam 59 çiftçi örgütü üyesi mevcuttur. Bunların içinde Ziraat Odaları, Sendikalar, Çiftçi Birlikleri ve bazı kooperatifler bulunmaktadır. COPA, çok fonksiyonlu ve sürdürülebilir Avrupa tarım modelinin geliştiricisi ve savunucusudur. COPA Avrupa komisyonunda temsil edilmektedir. COPA Tarım Politikası, piyasa düzenleri ve yıllık ürün fiyatlarının belirlenmesinde son derece etkilidir (www.cogeca.be-18.02.2006).

CEJA (Avrupa Genç Çiftçiler Konseyi) ise, AB bünyesinde genç çiftçilerin üst örgütüdür. Bünyesinde 22 ulusal organizasyona sahiptir. Bu organizasyonlarla bir milyona yakın genç çiftçiyi temsil etmektedir. CEJA Avrupa komisyonunun 24 tarımsal komitesine düzenli olarak katılmaktadır. CEJA; Avrupa'da kırsal alanda ve tarımın geliştirilmesinde etkili olmak, genç çiftçilerin koşullarını iyileştirmek, genç çiftçiler arası iletişimi sağlamak, genç çiftçilerin eğitimini sağlamak, tarımın rolü konusunda toplumu bilgilendirmek gibi birçok faaliyeti organize etmektedir

(www.ceja.org-18.02.2006).

EFA (Tarım İşçileri Sendikası Avrupa Federasyonu)'da tarım kesimindeki işçi sendikalarının üst örgütüdür. Bu federasyon AB düzeyinde tarım işçilerinin sorunlarını çözmeyi hedeflemektedir(Varol, 2005).

Bunların dışında hemen tüm Avrupa'yı içerecek şekilde örgütlerin geliştiği de görülmektedir. Bunlardan en önemlisi de Avrupa Tarım Konfederasyonudur. CEA(Avrupa Tarım Konfederasyonu) Avrupadaki tüm tarımsal kuruluşları kapsayan bir örgütlenme sergilemektedir. 30 ülkeden 200 den fazla tarımla ilgili organizasyonu içine almaktadır. Bunların arasında çiftçi birlikleri, kooperatifler gibi organizasyonlar vardır. Üyeleri arasındaki ilişkiyi ve değişimi sağlamayı hedeflemektedir. Avrupa tarımının çıkarlarını, özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel konularını, AB dışı bir kurum olarak temsil ve korumayı amaçlamaktadır. (Www.dardni.gov.uk/pr2000/pr000487.htm).

4.BAZI AB ÜYESİ ÜLKELERDE ÜRETİCİNİN ÖRGÜTLENMESİ

4.1.Danimarka

Danimarka'da çiftçi örgütlenmesini incelemek için dört önemli çiftçi kuruluşuna bakmak gerekir. Bunlardan ilki, **Danimarka Çiftçi Birlikleri Federasyonudur**. Bunlar, Ülkemizdeki Ziraat Odalarına eşdeğer olan

kuruluşlardır. Amacı; Danimarka tarımının ekonomi içindeki önemini korumak ve teknik bilgi ve yönetimle tarımın gelişmesine katkıda bulunmaktır (Koçtürk, 1995, s.38).

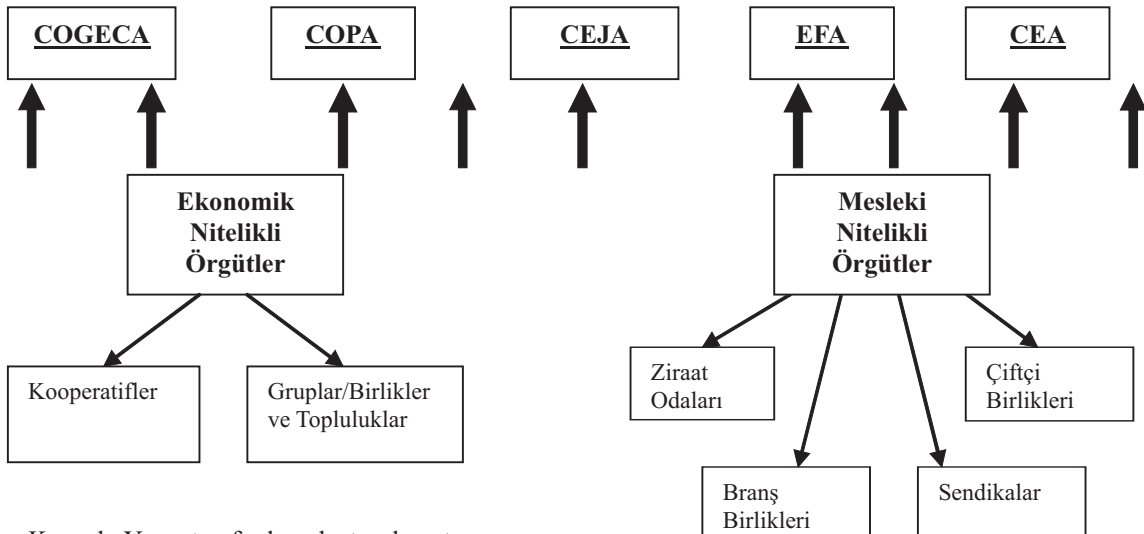
İkinci kuruluş; **Danimarka Çiftçi Aileleri Birliğidir**. Bu organizasyonda çiftçilerin genel menfaatlerini korumak ve üyelerine ekonomik, sosyal, kültürel ve teknik konularda yardımcı olamaktır. Fonksiyonları açısından Ülkemizdeki Ziraat odalarına benzetilebilir (Koçtürk, 1995, s.39).

Üçüncü önemli kuruluş; **Danimarka Kooperatifler Federasyonudur**. Bu ulusal kooperatif federasyonu 1899 yılında kurulmuştur. Halen 30 kooperatif birliği üyesi mevcuttur. Tüm kooperatif yapılanmayı içine almıştır(Anonim, 2003, s.19).

Diğer önemli organizasyon/ organizasyonlar da **Konsey, Federasyon ve Birliklerdir**. Bunlar, konu bazında mesleki bir örgütlenmeyi oluşturmaktadırlar. Örneğin; Danimarka Domuz Konseyi, Danimarka Tohum Konseyi, Danimarka Şeker Pancarı Üretim Konseyi, Danimarka Süt Hayvancılığı Federasyonu, Danimarka Kanatlı Hayvanlar Federasyonu, Danimarka Sığır ve Et Bordu, Danimarka Kürk Üretim Birliği, Danimarka Meyve ve Sebze Konseyi.

Yukarıda sayılan dört farklı

Şekil 2: AB'de Tarımsal Örgütlenmenin Genel Görünümü

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

organizasyon modeli **Danimarka Tarım Konseyini** oluşturmuşlardır. Bu konsey; Danimarka tarımında yatırımlar, pazarlama, teknik ve ekonomik işbirliğinin sağlanması ve üyelerinin ortak çıkarlarının korunması konularında faaliyet göstermektedir. Ülkenin tarım politikasının belirlenmesi ve uygulanmasında konseyin büyük etkinliği bulunmaktadır (Koçtürk, 1995,s.40).

4.2. Fransa

Fransa'da çiftçi örgütlenmesi çok çeşitli ve geniş kapsamlıdır. Çiftçiler; **Ulusal Çiftçi Birlikleri Federasyonu, Ziraat Odaları Birliği, Ulusal Genç Çiftçiler Federasyonu, Ulusal Tarımsal kooperatifler Federasyonu ve Ulusal Çiftçiler Karşılıklı Yardım Federasyonu** adı altında çok farklı organizasyon çatısı altında örgütlenmişlerdir (Koçtürk, 1995, s.41).

Ulusal Çiftçi Birlikleri Federasyonu; birçok çiftçi kuruluşunun birleşmesinden oluşmuştur. Türkiye'de yeni kurulmaya çalışılan üretici birlikleri yapısındadır. Ancak onların federatif örgütüdür. Bünyesinde ürün bazında örgütlenmiş Buğday Üreticileri Birliği, Sığır Yetitiricileri Birliği gibi birlikler vardır. Mesleki örgütlenme niteliği olan bir yapılanmadır.

Ziraat Odaları Birliği; en önemli görevleri tarımın ve üyelerinin çıkarlarını, hükümetle diyalog kurarak, korumaktır. Üyelerinin mesleki sorunlarının çözümü, işletmecilik konuları, teknik girdilerin sağlanması ve tarımla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması bu birliğin başlıca çalışma alanlarıdır.

Ulusal Genç Çiftçiler Federasyonu; bu federasyonun seksen bin üyesi mevcuttur. Federasyonun amaçları; genç çiftçiler arasındaki ilişkiyi geliştirmek, genç çiftçilerle ilgili tarım politikalarının oluşmasını sağlamaktır.

Ulusal Tarımsal Kooperatifler Federasyonu; bu federasyon, kooperatif ve kooperatif birliklerinin çok amaçlı bölgesel federasyonlarını ve ürün bazında uzmanlaşmış ulusal federasyonlarını

kapsamaktadır (İnan, 2004, s.175).

Ulusal Çiftçiler Karşılıklı Yardımlaşma Federasyonu; bu federasyonda bölgesel karşılıklı yardımlaşma ofislerinden oluşmuştur (İnan, 2004, s.176).

4.3. Almanya

Almanya'da çiftçi örgütü olarak iki büyük organizasyon bulunmaktadır. Bunlar; **Alman Kooperatif Raiffeisen Konfederasyonu ve Alman Çiftçiler Birliğidir.**

Alman Kooperatif Raiffeisen Konfederasyonu(DGRV); Alman kooperatif sektörünün tarım, tasarruf ve kredi, küçük ölçekli endüstri ürünleri ve hizmetleri, bölgesel ve ulusal kooperatif kuruluşları, federasyonlar ve birlikler ve de ihtisaslaşmış kooperatif işletmeleri gibi tüm kooperatifleri kapsayan ulusal konfederasyondur. Üç sektörde (tarım, bankacılık, küçük ölçekli endüstriyel ve hizmetler) yaklaşık 5300 birim kooperatif ortağı vardır. Bünyesinde denetim kooperatifleri federasyonu da bulunmaktadır (www.dgrv.org-23.02.2006).

Alman Çiftçiler Birliği; birçok çiftçi organizasyonundan oluşmuştur. Bunların içinde kooperatif üst örgütleri de vardır. Bu birliği; Eyalet çiftçi birlikleri, Alman kırsal gençlik federasyonu, Alman Raiffeisen Birliği, Alman Tarım Koleji mezunları birliği oluşturmaktadır. Birliğin amaçları; tarım alanında kabul edilebilir bir ihracat politikası ve uygun bir iş bölümünü desteklemek, çiftçilerin mesleki sorunlarını çözmek ve yardım programları hazırlamak, kırsal yapı üzerinde kurulu tarımsal sistemin devamını garanti altına almaktır (Koçtürk, 1995, s.45).

Yukarıdaki ülke örneklerinden de izlenebileceği gibi her ülkenin kendine özgü, farklı yapıdaki organizasyonlarının varlığını görmek mümkündür. Bu ülkelerde de, Türkiye'de olduğu gibi, farklı tip ve nitelikte örgütlerin varlığı görülmekle beraber, etkinliği ve işlevleri bakımından Türkiye'ye göre tarımın yönlendirilmesinde daha belirgin rol ve yerlerinin olduğunu belirtmek

gerekir.

5. AB ve TÜRKİYE'DE KOOPERATİFLERİN PAZARLAMA ETKİNLİKLERİ

COGECA tarafından derlenmiş verilere göre; AB ülkelerinde, tarım sektöründe yaklaşık 40.000 birim kooperatif ve bunlara üye 6,5 milyon çiftçinin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu kooperatiflerin bağlı işletmelerinde ise 650 binden fazla kişi istihdam edilmektedir. 2003 yılı verilerine göre EU-25 ve EU-15 düzeyinde tarımsal kooperatifler gıda sektörünün sırasıyla %50 ve %60 dan fazlasını temsil etmektedirler. 2003 yılı verilerine göre bu kooperatiflerin oluşturduğu ciro 260 milyar Eurodur (www.cogeca.be-11.12.2007).

Aşağıdaki tablolarda, AB üyesi ülkelerdeki ve Türkiye'deki kooperatiflerin belli bazı tarım ürünlerinde gösterdikleri pazarlama performanslarına değinilmiştir. Bunu, aşağıda verilmiş olan ürünler ve ülkeler itibariyle pazarlama oranları

rakamları ile daha iyi açıklamak mümkündür.

Tablolardan da izlenebileceği gibi, AB üyesi ülkelerde, bazı ürün grupları için kooperatiflerin pazarlamada son derece etkili oldukları dikkati çekmektedir. Özellikle, sütçülük ve et piyasasında üretilen ürünlerin çok büyük bir kısmı kooperatifler tarafından pazarlanarak piyasaya sürülmektedir. Ülkemizde maalesef bu konuda organize olmuş bir istatistiki veri kaynağı bulunmamakla birlikte, araştırmacıların özel olarak yapmış oldukları çalışmalardan alınan verilere göre kooperatiflerin pazar etkinliklerinin çok düşük olduğunu söylemek mümkündür. Tarım Satış Kooperatiflerinin faaliyet sahalarına giren ürünler itibariyle pazar oranları nispeten ülke içindeki diğer kooperatiflerle karşılaştırıldığında yüksek olmasına rağmen, diğer ülkelerin yanında çok düşük kaldığı görülmektedir. Ülkemizde hayvancılık, yaş meyve-sebze konusunda faaliyette bulunan pek çok kooperatif olmasına rağmen bunlarla ilgili istatistiki bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Ancak,

Tablo 2: AB Üyesi Ülkelerde Kooperatiflerin Pazarlama Oranları (%)

	Süt	Tahıl	Et	Meyve-Sebze	Diğer	Girdi Tadariki
Avusturya	94	65	20	...	Ş.Pan.;100	...
Belçika	50	...	20	70	...	40
Danimarka	95	...	Domuz;96 Sığır;66	Yem;87 Gübre;64
Almanya	70	...	30	Meyve;40	Şarap;40	50
Yunanistan	20	49	Şarap;50 Z.yağ;60	...
Finlandiya	96	...	69	...	Yum.; 50 Orm.Ür.;33	41
Fransa	49	74	34	...	Tütün;100 Şeker;28	Yem;45
İrlanda	97	65	Domuz;70	Yem;65
İtalya	38	17	Domuz;12 Sığır;15	Meyve;41 Sebze;13	Tütün;30 Şarap;55	...
Hollanda	82	Patates Niş;100	Sığır;35	Çiçek;95	Şeker;82	54
Portekiz	82	45	Şarap;49	Kredi;66
İspanya	...	35	...	Meyve;15 Sebze;45	Z.yağ;75 Şarap;70	70
İsveç	95	Orm.Ür.;60 Yumurta;20	40
İngiltere	55	25	Domuz;25 Sığır;10	Meyve;40 Sebze;25	Yumurta;15 Balık;30	Gübre;30

Kaynak:COGECA, Agricultural Co-operation in the European Union, Issues and Trends, December 2000.(www.cogeca.be-18.02.2006).

pazarlama etkinlikleri açısından, yöresel düzeyde bazı başarılarının olduğu ve ülke geneli itibari ile etkinliklerinin rekabet oluşturacak düzeyde olmadığı belirtilebilir.

Tablo 3: Türkiye'de Tarımsal Kooperatiflerin Pazarlama Oranları(%)

Ürünler	Oran	Ürünler	Oran
Pamuk	14-22	Ayçiçeği	31
Kuru Üzüm	20-30	Zeytinyağ	12-20
Gübre	32*	Zeytin	10-20
Tarım İlacı	19*	Soya	40
Karma yem	70*	İncir	28
		Fındık	36

*Bu değerler Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından 1990-2004 yılları arası ortalama girdi tedarik rakamlarıdır.

Kaynaklar: 1)Yercan, M., 2003, Türkiye'de Tarım satış Kooperatifleri ve Bazı Tarım satış Kooperatifleri Birliklerinin Finansal Yapısı Üzerine Bir Araştırma, İnci Ofset, Bornova-İzmir.

2)Tanrıvermiş, H. ve Demir,E., 2005,Türkiye'de Tarımın Kredi Sorunu, Kredi Kooperatifçiliği ve Yeniden Yapılandırma Gereği Üzerine Bir İnceleme, 18.Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi, Ankara.

6. AVRUPA BİRLİĞİNİN KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİNE YENİ YAKLAŞIMI

AB Konseyi 22 temmuz 2003 tarihinde **Avrupa Kooperatif Toplum Statüsünü** kabul ederek Üye Ülkeler için genel bir kooperatif taslak anasözleşmesini 18.08.2006 tarihinde uygulamaya geçirecek şekilde kabul etmiştir. Konsey Kararı gereği 18.03.2003 tarihinde, bu karar AB Resmi Gazetesinde yayınlanmıştır.

Bu konsey kararının temel amacı; üye ülkelerin kendi yasaları ile kurulan ve çalışan kooperatiflerin AB bünyesinde tek bir yasa ile düzenlenmesi, kooperatiflere üyelikleri yaygınlaştırarak diğer üye devletlerden de üye katılımını sağlamak, üye devletler arası ve ülke içindeki kooperatifler arası birleşmeleri yaygınlaştırmak olarak özetlenebilir.

Bu karara göre kooperatiflerin kurulmaları ve çalışma şekilleri için genel çerçeve belirlenmiştir. Bu yasa incelendiğinde, ülkemizdeki kooperatifçiliği

yakından ilgilendirecek hususlar şu şekilde özetlenebilir.

Avrupa Kooperatif Toplum Statüsü ile;

*Kooperatiflerin sermaye yapılarını düzenleyen maddede Kooperatifin kayıtlı sermayesinin en az 30 000 € olması öngörülmektedir. Kooperatife ortak olmak isteyenler belirlenen ortaklık sermayesinin en az %25 ini peşin ödemek durumundadırlar. Geriye kalan kısım ise anasözleşmede aksine bir hüküm yoksa beş yıl içinde ödenmelidir.

*Kooperatiflerin ortaklık yapısı da düzenlenmiştir. Kooperatiflere belirlenmiş oranlarda yatırımcı ortak kabulü söz konusudur. Bu ortaklar kooperatif hizmetlerinden yararlanmamaktadırlar. Kooperatifin yatırımcı ortaklarının oy sayısı toplam oy sayısının %25'ini geçmemelidir

*Kooperatiflerde denetim kooperatif dışı organlar tarafından yapılmalıdır.

*Kooperatiflerin tescil işlemlerini yapan tescil bürolarının yetkileri kuruluş işlemlerinin gerçekleştirilmesinin yanısıra, kooperatifin evrensel kooperatif etiğine uygun faaliyette bulunup bulunmadığının denetlenmesi konularını da kapsayacaktır.

Bu yasa yukarıda belirtilen tarihte AB mevzuatının bir parçası olmuş ve üye ülkeler bu dönüşümü kendi kooperatifçilik sektörüne uygulamaya başlamıştır. Aday ülkelerde bu kanun bağlamında kendi kanunlarını düzenleme görevi verilmiştir.

7.ÖZET VE SONUÇ

Görüldüğü üzere, Türkiye'de tarım sektöründe bir çok organizasyon modeli bulunmaktadır. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı mevcut üretici örgütlerinin güçlendirilmesini bir tarafa bırakarak, yeni yasalar ile değişik üretici örgütlerinin kurdurulması yoluna gitmiştir ve gitmektedir.

Türkiye'de, örgütlenmenin önündeki engeller giderilmeden, hangi tip organizasyon modeli olursa olsun modelin özelliğinden kaynaklanabilecek başarı şansı

pek bulunmamaktadır. Örgütlenme bilincinin, sorunların bireyselden ziyade toplumsal davranış şekli ile çözülmesi gerekliliği bilincinin geliştirilmesi yolunda çaba sarfedilmesi gerekmektedir.

Kooperatifler açısından, özellikle Köy-Koop(Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri) birliklerinin kendi faaliyet alanlarında faaliyette buldukları ürünler itibariyle toplam üretimin en azından %20'lik kısmını yönetebilecek şekilde örgütlenmelerini hızlandırmaları gerekir.

Kooperatiflerin bu oranın üzerinde faaliyette bulunmaları, onların tanınma sürecini tamamlamaları için zorunlu görülmektedir. Aksi takdirde, kooperatif ortaklarının ortak piyasa düzenlemelerindeki fiyat politikalarının uygulanmasından yararlanamamaları gibi bir durum çıkacaktır ki, bu da kooperatiflerden kopmalara ve kooperatiflerin zayıflamalarına yol açabilecektir.

Çiftçilerin mesleki örgütlenmesi ile ekonomik amaçlı örgütlenmesi birbirlerinden kopuk olmamalıdır. Çiftçilerin baskı grubu olarak lobi faaliyetlerinin etkinliğini artırmak için bu iki farklı organizasyon modelinin TÜRKİYE TARIM PLATFORMU çatısı altında toplanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede de yeni bir yapılanmayı verecek platformun oluşturulması yararlı görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Anonim**, 2003. Avrupa Birliğinde Kooperatifçilik, Türkiye Koop Yayını 10, Eğitim Dizisi 9, Ankara.
- Demirci, R., Tanrıvermiş, H., 2005.** Türkiye'de Üretici Örgütlenmesinde Tarım Kooperatifleri ve Tarımsal Üretici Birlikleri: Örgütler Arası İlişkiler, Rekabet ve Sorunlar, 18.Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi, Ankara.
- İnan, İ., H., 2004.** Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2004-40, İstanbul.
- Koçtürk, O.,M., 1995.** Türkiye'de Çiftçi Organizasyonlarının Genel Görünümü ve

Ege Bölgesinde Seçilmiş Bazı İllerde Çiftçi Örgütlenmesi Düzeyi Üzerine Bir Araştırma, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Ün.v.Fen Bil. Ens., Bornova, İzmir.

Official Journal of the European Union, 18.08.2003, L207/1, Council Regulation (EC) No 1453/2003, on the Statute for a European Cooperative Society.

Tanrıvermiş, H. ve Demir,E., 2005. Türkiye'de Tarımın Kredi Sorunu, Kredi Kooperatifçiliği ve Yeniden Yapılandırma Gereği Üzerine Bir İnceleme, 18.Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi, Ankara.

T.C.Resmi Gazete, 11.06.2005 tarihli ve 5355 Nolu Mahalli İdare Birlikleri Kanunu

Varol, A., 2005. Düünden Bugüne Ortak Tarım Politikası ve AB Tarımının Yönetim Sorunları. (Www.zmo.org.tr/etkinlikler/abgst03/08.pdf)

Yercan, M.,2003. Türkiye'de Tarım Satış Kooperatifleri ve Bazı Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin Finansal Yapısı Üzerine Bir Araştırma, İnci Ofset, Bornova-İzmir.

İnternet siteleri

- www.tarim.gov.tr;
www.cogeca.be;
www.ceja.org;
www.turkish.org.tr;
www.dgrv.org;
www.hakis.org.tr;
www.dardni.gov.uk;
www.sanayi.gov.tr;
www.zmo.org.tr
www.tarimkredi.org.tr;
www.sendika.org;
www.dsymb.org.tr;
www.tzob.org.tr;

Sorumlu Yazar

Murat YERCAN

murat.yercan@ege.edu.tr

Geliş Tarihi : 01.05.2007

Kabul Tarihi : 06.12.2007